

Profesoriaus Vaclovo Chomskio šimtmečiui

2009 metų lapkričio 14 dieną žymiam Lietuvos limnologui ir kartografiui Vaclovui Chomskuii būtų sukakę 100 metų.

Vaclovas Chomskis gimė 1909 m. Rietave, kunigaikščio Bagdano Oginskio dvare, kuriame dirbo abu jo tėvai. Moks-
lus pradėjo 1916 m. Rietavo pradžios mokykloje, bet dėl sunkių materialinių sąlygų nebaigė. 1921 m. eksternu įsto-
jęs į Rietavo gimnaziją baigė 4 klases, vėliau mokėsi Kauno
technikos mokykloje, bet netrukus perėjo į Mokytojų prof-
sąjungos vakarinę mokyklą. 1929 m. įstojo į Kauno univer-
sitetą, kurį baigęs tik 1938 m. įgijo matematiko ir fiziko spe-
cialybės.

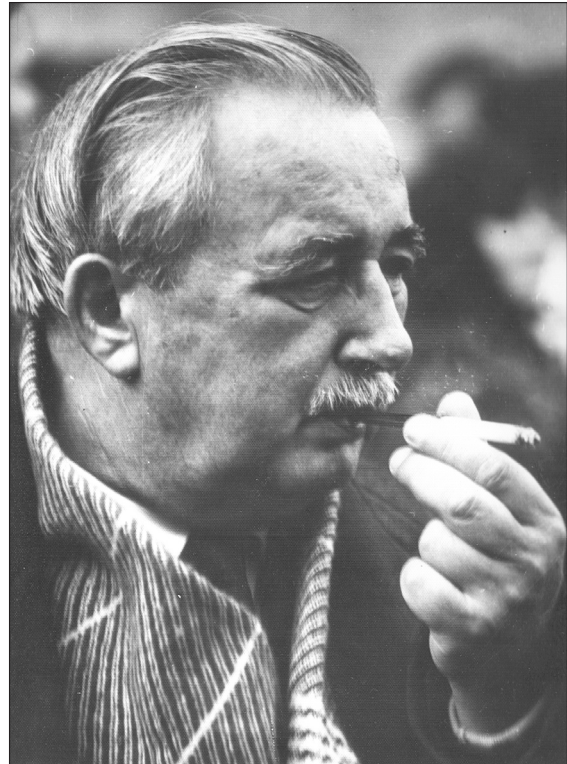
Profesinę karjerą pradėjo tais pačiais metais Rokiškio
gimnazijoje – dėstė matematiką, fiziką ir fizinę geografiją.
Savo iniciatyva dirbo mokslinį darbą, specializavosi matema-
tinėje kartografijoje.

Kai 1940 m. Matematikos-gamtos fakultetas buvo per-
keltas iš Kauno į Vilnių, Vaclovas Chomskis buvo pakviestas
jame dėstyti. 1944 m. praūžus karo audrai įsitraukė į nunio-
koto Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto kūrimą.
Tais pačiais metais jam buvo suteiktas docento vardas, o
1945 m. išrinktas Kartografijos katedros vedėju. Nuo 1946 m.
pradėjo eiti Gamtos mokslų fakulteto dekanı pareigas ir šio-
se pareigose išbuvo 18 metų – iki 1964-ųjų. Fakultetas išaugo:
pradėta rengti biologus, geografus ir geologus, įsteigtas ne-
akivaizdinis biologijos skyrius.

Profesoriui vadovaujant 1955–1960 m. Fizinės geografi-
jos ir kartografijos katedroje pradėta studentų specializacija
(limnologija – 1955–1960, kartografija – 1959–1978). Pade-
damas savo mokinių profesorius siekė sudaryti kompleksinį
Lietuvos atlasą. 1963 m. profesorius iniciatyva prie Fizinės
geografijos ir kartografijos katedros pradėjo veikti mokomoji
fotogrametrijos laboratorija.

Daktaro disertaciją „1613 m. Lietuvos žemėlapis: jo anali-
zė ir vertinimas Lietuvos kartografinio vaizdo raidoje“, skirtą
Lietuvos kartografijos istoriniam paveldui, V. Chomskis pa-
rašė ir apgynė 1948 metais. 1966 m. jis apgynė habilituoto
daktaro disertaciją „Ežerų dubens forma ir kai kurie vandens
masių statikos, dinamikos ir termikos klausimai“, o jos pa-
grindu 1969 m. išleido monografiją *Mažųjų ežerų dinamika
ir termika*. 1968 m. Vaclovui Chomskuii suteiktas profeso-
riaus vardas.

Ilgą laiką profesorius buvo Vilniaus universiteto Gamtos
mokslų fakulteto mokslinės tarybos, suteikiančios mokslini-
nius laipsnius, pirmininkas, Vilniaus universiteto mokslin-
nės tarybos narys, 1959 m. buvo apdovanotas Respublikine
premija, 1969 m. jam suteiktas nusipelnusio mokslo veikėjo
vardas.

Profesorius Vaclovas Chomskis

Mirė 1976 m. balandžio 22 d. Palaidotas Antakalnio ka-
pinėse.

Universalus geografas profesorius V. Chomskis turėjo dvi
mokslines aistras: kartografiją ir limnologiją. Matematine
kartografija susidomėjo dar dirbdamas Rokiškio gimnazi-
joje. Jį domino teorinės problemos, kartografinė terminija
bei kartografinė toponimika ir ypač kartografijos istorija.
Savo disertacijos įžangoje rašė: ... „Lietuvos žemėlapių ana-
lizė ir jų vertinimas per visuomeninę kultūrinę lietuvių tau-
tos raidą apskritai yra pribrendęs reikalas, nes su praeities
kartografiniais objektais tenka susidurti ne tik kartografiui,
bet ir istorikui bei istorinės geografijos tyrėjui“. Niūraus po-
kario pradžia, o V. Chomskis išdrįsta kalbėti apie lietuvių
tautą, jos kultūrinę raidą. Taip rašyti reikėjo drąsos, vidinės
tvirtybės.

V. Chomskis ne tik atliko išsamią 1613 m. žemėlapio ana-
lizę, bet ir atskleidė jo vaidmenį vėlesniems Lietuvos karto-
grafijos raidos etapams.

Kita labai svarbi profesorius V. Chomskio mokslinių
interesų kryptis yra susijusi su matematine kartografija. Jo
ilgamečiai tyrinėjimai buvo apibendrinti vadovėlyje *Kar-
tografija*, kurį profesorius mokiniai išleido po jo mirties.

Šiame klasikiniame kartografijos vadovėlyje nagrinėjami geografiniai žemėlapiai ir jų elementai, kartografavimo metodika, kartografinio vaizdo generalizavimo dėsningumai, žemėlapių sudarymo būdai, žemėlapių redagavimo principai ir taisyklės, kartografinių kūrinių klasifikacijos, geografinių žemėlapių analizės būdai bei kartografijos istorija. Rašydamas vadovėlių autorius ėjo pragmatišku paprastu (ne prastu) keliu. Jis rašė: „...Kai kurie autoriai apščiai pateikia papildomų sąlygų ir vargina skaitytoją formulių perdirbinėjimu. Turint dabartinę skaičiavimo techniką, nėra prasmės logaritmuoti reiškinių, kaip nėra prasmės varginti protą įvairiomis papildomomis sąlygomis..“.

Dar viena kartografinė V. Chomskio interesų kryptis – kartografinė toponimika. Šia problematika jis susidomėjo dirbdamas Rokiškio gimnazijoje. Su kitų šalių vietovardžių (toponimų) rašyba jau susidūrė pirmieji lietuviškų mokyklinių žemėlapių kūrėjai. Daugelyje ikikarinių žemėlapių ir atlasų kartu vartotos kelios toponimų rašybos formos. Be to, įvairių autorių ir leidyklų leidžiamuose žemėlapiuose tų pačių objektų, o kartais ir šalių pavadinimai buvo rašomi nevienodai. Visa tai kėlė nemažą painiavą, ypač moksleiviams.

Svarbiausias profesoriaus V. Chomskio kartografinis darbas – *Lietuvos atlasas* – buvo išleistas po profesoriaus, ilgamečio vyriausiojo redaktoriaus ir iniciatoriaus, mirties. Išsamus, nuoseklus ir kompleksiškas – jis vienas geriausių fundamentaliųjų kartografinių kūrinių tuometinėje TSRS.

Pirmieji V. Chomskio ežerotyros darbai išsirutuliojo iš kartografijos. Analizuodamas Geologijos ir geografijos institute sukauptą Lietuvos ežerų tyrimų medžiagą, profesorius atskleidė, kaip kartografiniais metodais galima tirti ežerų povandeninio reljefo formas. Kartu su bendradarbiais jis

apibendrino Lietuvos ežerų katalogo duomenis ir pateikė jų kartografinius vaizdus. Novatoriškumu išsiskyrė Lietuvos ežeringumo žemėlapis, kuriame perteikiant ežerų pasiskirstymą teritorijoje pirmą kartą buvo panaudotas izolinijų metodas. Savo tolesnę mokslo veiklą susiejo su ežerų hidrodinamika (habilituoto daktaro disertacija ir jos pagrindu parašyta monografija). Šie prieš 40 metų parašyti darbai tebėra aktualūs ir nūdienos Lietuvos bei užsienio limnologijai.

V. Chomskis sukūrė metodiką, pagal kurią apskaičiuoti vidutinį vėjo išibėgėjimo kelio ilgį – ežero dinaminio aktyvumo kriterijų. Tai buvo naujovė limnologijoje – analogišką metodiką amerikiečių mokslininkai paskelbė gerokai vėliau. Po penkerių metų švedų limnologas L. Hakansonas šią metodiką modifikavo ir pritaikė ežerų sedimentologijoje.

Vienas didžiausių V. Chomskio nuopelnų ežerotyrai – ežerų klasifikacija, paremta terminiu gyliu. Ši klasifikacija buvo dar svarbesnio vandens masės stabilumo sąlygų tyrimo tarpinis rezultatas. Profesoriaus V. Chomskio terminė ežerų klasifikacija papildė analogiškas garsiųjų limnologų G. Whipple ir G. Hutchinsono klasifikacijas. Logiška, kad minėtoji klasifikacija būtų vadinama Whipple-Hutchinson-Chomskio klasifikacija.

Į savo tyrimų objektus, ypač limnologijos, profesorius žiūrėjo kaip į sudėtingas sistemas. Tą gerai liudija išsamus ir įvairiapusis jo vykdytų mokslinių tyrimų programų bei projektų turinys. Toks požiūris V. Chomskiui leido pasiekti didžiausių geografijos mokslo aukštumų, tapti vienu Lietuvos geografijos klasikų.

Algimantas ČESNULEVIČIUS,
Kęstutis KILKUS